

Aneta Makowska

"Uniwersytet : stabilność i zmiana",
Maria Wójcicka, Warszawa 2010 :
[recenzja]

Pedagogika Szkoły Wyższej nr 2, 159-163

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aneta Makowska

Uniwersytet Szczeciński

Maria Wójcicka

Uniwersytet. Stabilność i zmiana, Warszawa 2010, ss. 177

„Czy ukształtowany w kręgu XIX-wiecznych idei nowoczesny uniwersytet europejski pozostaje – jak chcą jedni – »wieżą z kości słoniowej«, czy też – jak twierdzą inni – podlega ustawicznym zmianom na skutek presji otoczenia”¹. To pytanie, które otwiera książkę *Uniwersytet. Stabilność i zmiana* autorstwa Marii Wójcickiej. Wpisuje się ona w coraz silniej obecną debatę naukową, akademicką i publiczną nad uwarunkowaniami kształtowania się tożsamości współczesnych uniwersytetów. Pytanie to pojawia się na tle dwóch zasadniczych, zdaniem Autorki, cech uniwersytetów jakimi są trwałość oraz adaptabilność. Wójcicka poświęca swoją uwagę relacji między nimi a wymaganiami globalnej rzeczywistości, czego odzwierciedleniem jest problem sformułowany w pytaniu: „czy obserwowane zmiany warunków i zasad funkcjonowania uniwersytetu ingerują w te konstytutywne cechy, które zapewniły mu trwałość, czy też są przejawem właściwej tej instytucji adaptabilności, dzięki czemu potrafią się dostosowywać do nowych oczekiwań bez uszczerbku dla własnej tożsamości?”². Pole analiz, służące przybliżeniu czytelników do odpowiedzi na powyższe pytanie, jest szeroko rozciągnięte między takie zagadnienia jak: model uniwersytetu badawczego i przedsiębiorczego, etos i wartości pracy akademickiej, metody i narzędzia profesjonalizacji wykształcenia, europejski obszar szkolnictwa wyższego i Deklaracja Bolońska, dostępność kształcenia na różnych szczeblach edukacji, państwo ewaluacyjne.

---

¹ M. Wójcicka, *Uniwersytet. Stabilność i zmiana*, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 7.

² *Ibidem*, s. 8.

W książce można wyróżnić dwie części. Pierwsza, złożona z pięciu rozdziałów, w których Autorka, odwołując się do wiedzy z różnych dziedzin nauki (m.in. filozofii, socjologii, zarządzania, ekonomii) oraz doświadczeń brytyjskich, francuskich i niemieckich uniwersytetów, wskazuje konsekwencje polityki edukacyjnej szkolnictwa wyższego skoncentrowanej na urynkowieniu, profesjonalizacji kształcenia oraz ewaluacji. Druga część, zamknięta w ostatnim rozdziale, jest prezentacją wybranych wyników badań prowadzonych pod kierunkiem Elżbiety Firlit w ramach projektu *Wartości akademickie a jakość kształcenia i badań naukowych. Relacje pomiędzy akademickim a proceduralnym podejściem do pracy akademickiej*. Stanowi ona egzemplifikację wcześniejszych rozważań Autorki, koncentrując się na ocenie wolnorynkowej rzeczywistości akademickiej wystawionej przez pracowników uczelni wyższych.

Rozdział pierwszy poświęcony jest analizie dwóch modeli uniwersytetu. Autorka przedstawia założenia i zasady funkcjonowania uniwersytetu badawczego, opartego na tradycji akademickiej oraz uniwersytetu przedsiębiorczego, odwołującego się do modelu biznesowego. Nie ograniczając się jedynie do zaprezentowania powyższych koncepcji, Maria Wójcicka rozważa szanse i zagrożenia wynikające z dążenia do utrzymania lub wprowadzenia jednego z modeli, w sposób szczególnie skupiając się na nieadekwatności modelu biznesowego do realizacji zadań instytucji badawczych. Stawia także pytania o warunki zmiany modelu uniwersytetu, które nie zagrażą ukształtowanej na przestrzeni wieków kulturze akademickiej. Ważna w tym rozdziale jest refleksja nad uniwersytetem nie pojmowanym w kategoriach konserwatyzmu i zmiany, ale ukazująca go jako instytucję będącą aktywnym podmiotem inicjującym rozwój najbliższego środowiska.

W rozdziale drugim Wójcicka podejmuje kwestię etosu akademickiego i miejsca tradycyjnych wartości i norm uniwersyteckich w warunkach wolnego rynku. Czerpiąc z koncepcji Roberta K. Mertona, wskazuje na takie wartości jak uniwersalizm, wspólnotowość i komunalizm, bezinteresowność oraz zorganizowany sceptycyzm, które trudno pogodzić z funkcjonowaniem opartym na zasadach wolnego rynku. Autorka prowokuje czytelnika do stawiania pytań o to, jak ważny jest etos akademicki i gdzie przebiega granica, od której jesteśmy gotowi/zmuszani z niego rezygnować.

Kolejny rozdział książki jest poświęcony zjawisku zbliżania się kultury akademickiej do kultury wolnego rynku, a niekiedy zawłaszczania tej pierwszej przez drugą. W rozdziale tym Autorka dokonuje studium porównawczego systemów kształcenia wyższego w Niemczech, Francji i Wielkiej Brytanii. Ujawnia bezpośrednie i pośrednie, a także jawne i ukryte przyczyny powstania kształcenia zawodowego na poziomie szkół wyższych oraz ich konsekwencje. Innym, analizowanym w tej części narzędziem dostosowywania kształcenia uniwersyteckiego do potrzeb wolnego rynku jest Deklaracja Bolońska oraz, wyrosły na jej gruncie, europejski obszar szkolnictwa wyższego. Rozdział zamykają rozważania na temat projektowanych i realizowanych w europejskim systemie szkolnictwa wyższego zmian i faktycznej adekwatności tego systemu do potrzeb i wyzwań współczesnego świata.

Czwarty rozdział monografii przybliży czytelnikowi stan realizacji zasady równego dostępu do edukacji w Polsce i innych, wybranych krajach europejskich. Autorka ukazuje nowe czynniki różnicujące dostęp do kształcenia wyższego, które w Polsce nasiliły się po rozpoczętej w latach dziewięćdziesiątych reformie szkolnictwa. Pierwszym z nich jest wpisane w reguły wolnego rynku rozliczanie z jakości kształcenia, które powoduje rywalizację o „dobrych uczniów”, czyli tych, którzy zapewnią szkole osiągnięcie wysokich miejsc w rankingach. Autorka nie pomija także takich czynników różnicujących ścieżki edukacyjne, jak pochodzenie oraz kapitał kulturowy rodzin uczniów. Pomimo inkluzywej polityki oświatowej, Maria Wójcicka przytacza wyniki badań, które wskazują, że te zmienne wciąż warunkują wybór profilu szkół ponadgimnazjalnych. Konsekwencją tych zjawisk jest nierzadkie „dopasowywanie” programów oraz treści kształcenia na poziomie umasowionych studiów wyższych do skonstruowanej na niższych szczeblach edukacji mozaiki różnych oczekiwań i możliwości studentów. Oparte jest ono na obniżaniu standardów kształcenia oraz zaniechaniu studiów nad zagadnieniami o charakterze podstawowym i ogólnym.

„Państwo ewaluacyjne” to pojęcie, które pojawiło się wraz z przejściem od tradycyjnej formy nadzoru państwa nad uniwersytetem (opartej na bezpośredniej kontroli pracy uniwersytetu) do kontroli nad wynikami, jakie osiąga. Jest to jednocześnie tytuł piątego rozdziału w książce *Uniwersytet. Stabilność i zmiana*. Autorka prześledziła tu, zapoczątk-

kowany w latach osiemdziesiątych, proces powstawania zewnętrznych systemów zapewniania jakości kształcenia w Stanach Zjednoczonych i kilku krajach europejskich, w tym w Polsce. Proces formowania się instytucji oraz narzędzi mających zapewnić jakość kształcenia, inspirowany umasowieniem kształcenia oraz niechęcią państw narodowych do zwiększania nakładów finansowych na sektor szkolnictwa wyższego, ostatecznie został sprowadzony do powstawania agend kontrolujących uczelnie co do standardów kształcenia. Tym samym doszło do zdefiniowania pojęcia jakości, które w tradycyjnym uniwersytecie było synonimem słowa doskonałość, a w rzeczywistości wolnorynkowej jest utożsamiane ze spełnianiem minimalnych wymagań.

W drugiej części książki, a tym samym w ostatnim rozdziale, M. Wójcicka przedstawia wyniki badań, które przybliżają czytelnikom opinie pracowników nauki na temat zderzenia się dwóch koncepcji uniwersytetu, szczególnie jego wolnorynkowych konsekwencji. W rozdziale tym odnajdujemy poglądy doktorów, doktorów habilitowanych oraz profesorów skupionych wokół różnych dziedzin nauki (humanistycznych, ekonomicznych i technicznych). Dotyczą one takich zagadnień jak: umasowienie kształcenia, etos akademicki oraz procedury i narzędzia zapewniania jakości kształcenia w uczelniach wyższych. Trudno tu odnaleźć jednoznaczne, zdecydowane dominujące lub wspólne stanowisko przedstawicieli nauki, nawet tych reprezentujących tę samą dziedzinę, dotyczące najważniejszych spraw uniwersytetu. Opinie te odzwierciedlają rozdarcie uczelni wyższych między ukształtowaną na przestrzeni wieków tradycją i etosem a wymaganiami globalnej rzeczywistości. Pozostaje jednak pytanie, czy taka (spójna) wizja jest potrzebna. Czy może nieustanna debata i wielość poglądów motywuje do rozwoju uniwersytetu? Diagnoza stawiana w książce jest niejednoznaczna. Dostrzegamy przywiązanie i ogromną wartość uniwersytetu opartego na tradycji, jednocześnie nie mogąc wyrzec się zmian motywowanych potrzebami współczesności.

W książce trudno odnaleźć syntetyczne, sumujące zakończenie podjętych rozważań. Myślę, że wpisuje się to w sam charakter tematu podjętego przez Marię Wójcicką. Trudno o spójne, konsekwentne i akceptowane przez wszystkich zainteresowanych wyobrażenie uniwersytetu. Tożsamość współczesnego uniwersytetu, aby nie pozostała niesta-

bilnym, rozmytym, nieokreślonym tworem, rozdartym między tradycją a nowoczesnością, wymaga pogłębionej refleksji nad jego aktualnym stanem, nad jego przeszłością i przyszłością. Dzięki książce *Uniwersytet. Stabilność i zmiana* możemy ten wgląd uzyskać. Wójcicka, dokonując syntezy różnych stanowisk i badań, odwołując się do źródeł zjawisk, które budują aktualny stan uniwersytetu, poddając analizie politykę oświatową i ekonomiczną w jej postulatywnej oraz faktycznej formie, zmusza czytelnika do zastanowienia się nad własną wizją uniwersytetu, a także zabrania głosu w dyskusji nad jego kształtem.

Książka, ze względu na szeroko zakreślone pole problematyczne, może stać się ciekawą lekturą dla wszystkich uczestników rzeczywistości akademickiej. Kim oni są? Jak podkreśla Wójcicka, to nie tylko pracownicy naukowo-dydaktyczni, ale i osoby zaangażowane w tworzenie uniwersytetów, jak pracownicy administracyjni, menadżerowie średniego szczebla, pracownicy bibliotek, środowiska biznesowe i szeroko pojęty management. Myślę, że książka może zainteresować także studentów, którzy tworzą ważne ogniwo w projektowaniu celów i zadań uniwersytetu. Autorka koncentruje swoje rozważania na rozpoznaniu warunków i zasad funkcjonowania współczesnego uniwersytetu, odchodząc tym samym od bezpośredniego prezentowania konkretnych rozwiązań czy projektowania postulatywnych modeli. Niemniej jednak pod wpływem lektury tej książki do mnie, jako czytelniczki, nieustannie powraca pytanie o trzecią drogę. Drogę, na której uniwersytet nie będzie zmuszony do zerwania z tradycją naukową i etosem akademickim, drogę wolną od wtłoczenia go w tryby zglobalizowanego rynku a jednocześnie taką, która odpowie na potrzeby współczesności.